

Miteinander neugierig unterwegs sein

Praxis einer Kommunikativen
Theologie

Taverne/Herberge und/oder Kirche/ Moschee? Herbergen en/of kerken/moskeeën?

**frei, lebendig, vorübergehend,
Lebenslust**

**Vrij, levendig, tijdelijkheid,
levenslustig**

**verbindlich, traditionell,
lebenslänglich, institutionell, Moral**

**verbindend, traditioneel,
levenslang, institutioneel, moraal**

*Johannes zei tegen hem: ‘Meester, we hebben iemand gezien die in uw naam demonen uitdreef en we hebben geprobeerd hem dat te beletten omdat hij zich niet bij ons wilde aansluiten.’
Jezus zei: ‘Belet het hem niet. Want iemand die een wonder verricht in mijn naam kan onmogelijk het volgende moment kwaad van mij spreken. Wie niet tegen ons is, is voor ons.’*

(Mk 9,38 – 40)

De (vreemde) poëzie is Islam

**1. HOE VOEL JIJ JE OVER DE
RELIGIEUZE VERSCHEIDENHEID?**

Nun sag, wie hast du's mit der Religion?

De Greetje-vraag

- Margareta: Beloof mij, Hendrik!
- Faust: Wat ik kan
- Margareta: **Zeg nu toch eens, hoe 't met je godsdienst staat?**
- Je bent een beste lieve man,
- **Maar 'k meen, dat die je niet ter harte gaat.**
- Faust: Laat dat, mijn kind! Je voelt mijn vol gemoed;
- Voor wie ik liefheb gaf ik lijf en bloed,
- **'k Wil niemand zijn gevoel en zijne kerk ontroven.**
- Margareta: **Dat is niet goed, men moet geloven!**
- Faust: **Moet dat?**
- .....
- **Wie noemt zijn naam? En kan beamen: Ik geloof.**
- **Wie kan verdragen, en het wagen te zeggen: ik geloof niet?**

**VON EINER KATHOLISCHEN ENGE ZU
EINER INTERRELIGIÖSEN WEITE**

**MEIN WEG MIT RELIGION UND
THEOLOGIE**

Meine Herkunft: „Zum Leben zu wenig, zum Sterben zu viel“

Religion als Streitthema

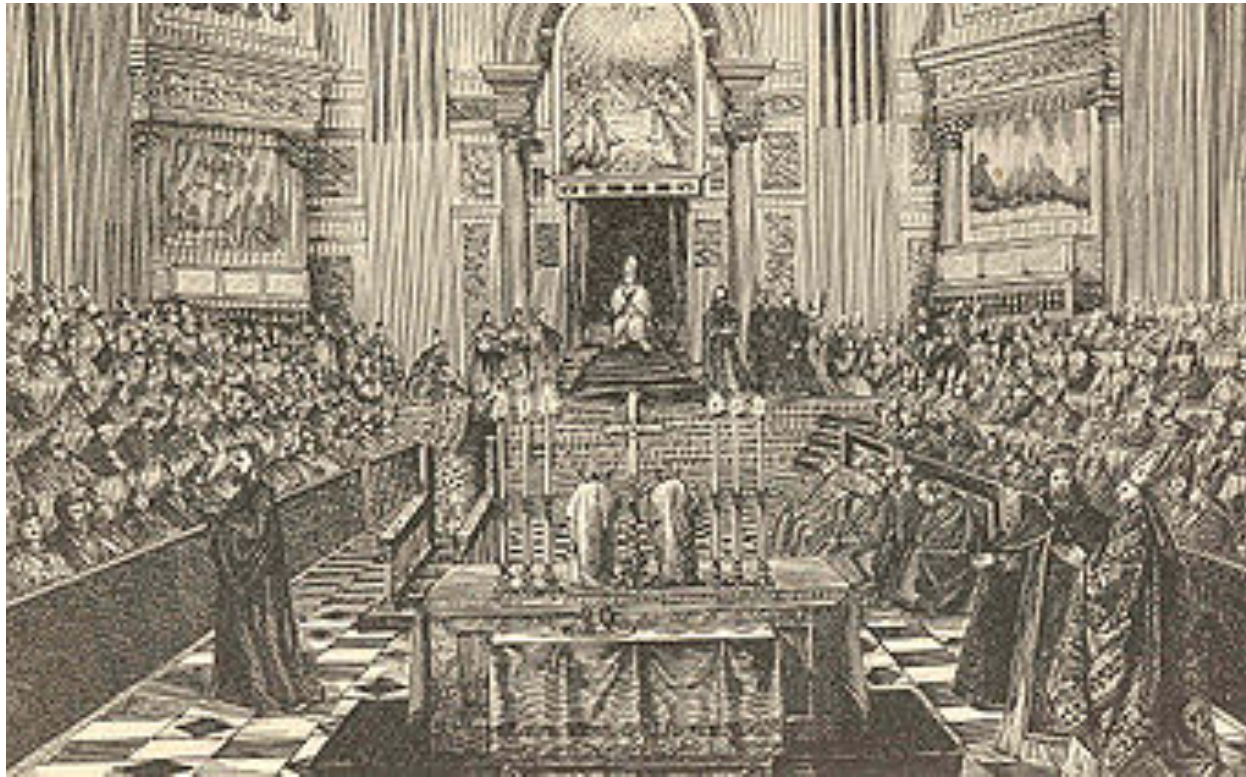
Kirchentrauma

**Fromme katholische
Volkskirchlichkeit**

Extra ecclesiam nulla salus Buiten de kerk geen heil

- Want alleen de katholieke Kerk draagt de vele wonderbare kentekenen, die God gegeven heeft, opdat de geloofwaardigheid van de christelijke leer zich helder manifesteert.
- Daarom zijn mensen, die zich eenmaal door dit hemelse geschenk van het geloof bij de katholieke waarheid hebben aangesloten, niet in dezelfde situatie als degenen, die door menselijke meningen geleid een valse godsdienst belijden

Vaticanum 1, Dei Filius

Aufbruch in die Vielfalt

Ontwaken in de meervoudigheid

- Gewissensfreiheit
- Religionsfreiheit
- Anerkennung aller christlichen Kirchen
- Wertschätzung der anderen Religionen und ihrer Heilswege
- Wertschätzung nichtreligiöser Menschen

Zweites Vatikanum - Muslimische Gelehrte

- „Die katholische Kirche verwirft nichts von dem, was in diesen Religionen wahr und heilig ist“ (Nostra Aetate)
- „Deshalb fordert sie ihre Kinder auf, mit Klugheit und Liebe, durch Gespräche und Zusammenarbeit mit den Anhängern anderer Religionen sowie durch ihr Zeugnis des christlichen Glaubens und Lebens jene geistlichen und sittlichen Güter, sowie jene sozial-kulturellen Werte, die sich bei ihnen finden, anzuerkennen, zu wahren und zu fördern“ (Nostra Aetate)

„Wir teilen Ihr Verlangen nach einem ehrlichen und aufrichtigen Dialog und erkennen seine Bedeutung in einer zunehmend miteinander verbundenen Welt. Auf der Grundlage dieses ernsthaften und freien Dialoges hoffen wir weiterzuarbeiten an friedvollen und freundlichen Beziehungen in gegenseitigem Respekt, in Gerechtigkeit und in der wesentlichen Teilhabe an unserer gemeinsamen abrahamitischen Tradition“.

Uit de brief van moslimgeleerden aan paus Benedictus XVI 2007

Vaticaanum II en de moslimgeleerden

- De katholieke Kerk wijst niets af van wat er aan waars en heiligs is in deze godsdiensten.
- Zij spoort daarom haar kinderen aan om met voorzichtigheid en liefde, door een dialoog en door samenwerking met de volgelingen van andere godsdiensten, en daarbij altijd het getuigenis gevend van christelijk geloof en leven, de geestelijke en morele goederen en ook de sociaal-culturele waarden, die deze godsdiensten bezitten, te erkennen, te bewaren en te bevorderen.

„Wij delen uw verlangen naar een eerlijke en oprechte dialoog en erkennen haar betekenis in een wereld waarin wij toenemend met elkaar verbonden zijn.

Op basis van deze ernstige en vrije dialoog hopen wij verder te kunnen werken aan de vredevolle en vriendelijke betrekkingen in wederzijds respect, in gerechtigheid en in de wezenlijke betrokkenheid in onze gemeenschappelijke abrahamitische traditie“.

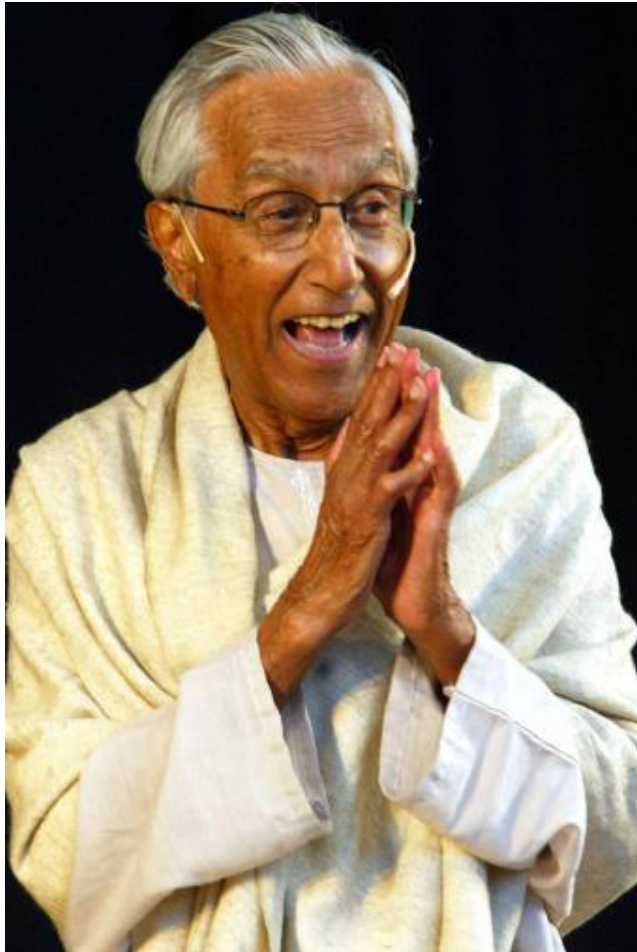
Uit de brief van moslimgeleerden aan paus Benedictus XVI 2007

Zen-Meditation und Zugang zu „östlichen“ Religionen

Theologen wie Raimon Panikkar SJ

*In einer **christlichen Sprache** würde ich aufrichtig bezeugen, dass **Christus die Wahrheit** sei, würde dann, wie es **Gandhi** mit Gott machte, den **Satz umdrehen** und erklären, dass die **Wahrheit Christus** sei. ...Ich **übersetze nicht** aus dem Christentum. Aber ich **spreche auch noch andere Sprachen**. ...Ich bin ein **Christ**, den **Christus** dazu geleitet hat, zu den **Füßen der großen Meister des Hinduismus und Buddhismus** zu sitzen und auch deren **Schüler** zu werden. Das ist mein Dasein als **hinduistischbuddhistischer Christ**.
(Raimon Panikkar)*

In der Vielfalt einander begegnen

Mit muslimischen Freundinnen und Kolleginnen leben und arbeiten

- Islamische Religionspädagogik an der UNI Innsbruck
- Gemeinsame Seminare und Vorlesungen
- Muslimisch-christliches Gebet zu meinem Abschied
- Arbeit an einer interreligiösen Religionspädagogik

Mein Weg in die interkonfessionelle, interreligiöse, spirituelle, weltanschauliche Vielfalt:

- *wo komme ich her?*
- *wo stehe ich?*
- *was ängstigt mich, was gibt mir
Hoffnung?*

Mijn weg in de interconfessionele, interreligieuze, spirituele, wereldbeschouwelijke verscheidenheid:

- Waar kom ik vandaan? Hoe ben ik hier gekomen?
- Waar sta ik?
- Wat beangstigt me, en wat geeft me hoop?

2. Met ThemaGerichte Interactie (TGI) van Ruth Cohn naar de Herberg

Wer war Ruth C(harlotte) Cohn?

- 1912 in Berlin geboren und bis 1933 wohlbehütet dort aufgewachsen
- Wollte Lyrikerin werden / Studium der Nationalökonomie
- Im NS-Regime Emigration in die Schweiz und später in die USA
- Lehranalyse und Studien in Psychologie, Pädagogik, Theologie, Literatur und Philosophie
- Heirat und 2 Kinder
- In Amerika Arbeit in Schulen und mit Kindern
- Beziehung zur Humanistischen Psychologie in Amerika (F. Perls usw.)
- Gegenübertragungsworkshop: ThemenZentrierte Interaktion (bzw. TIM) entdeckt
- In den 70iger Jahren Rückkehr nach Europa
- Ehrendoktorate und Auszeichnungen
- Verstorben 2010 in Deutschland

...die Nazis kommen – “aber ich war
jüdisch”

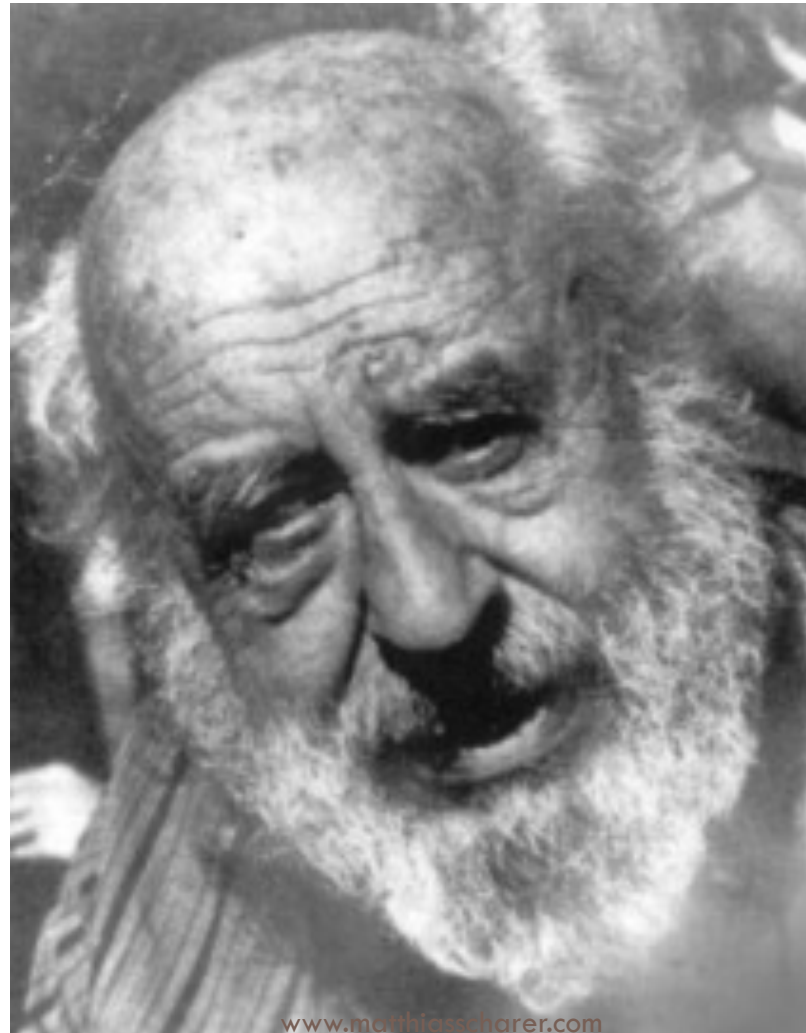
“trappelen” tegen geweld en onrecht

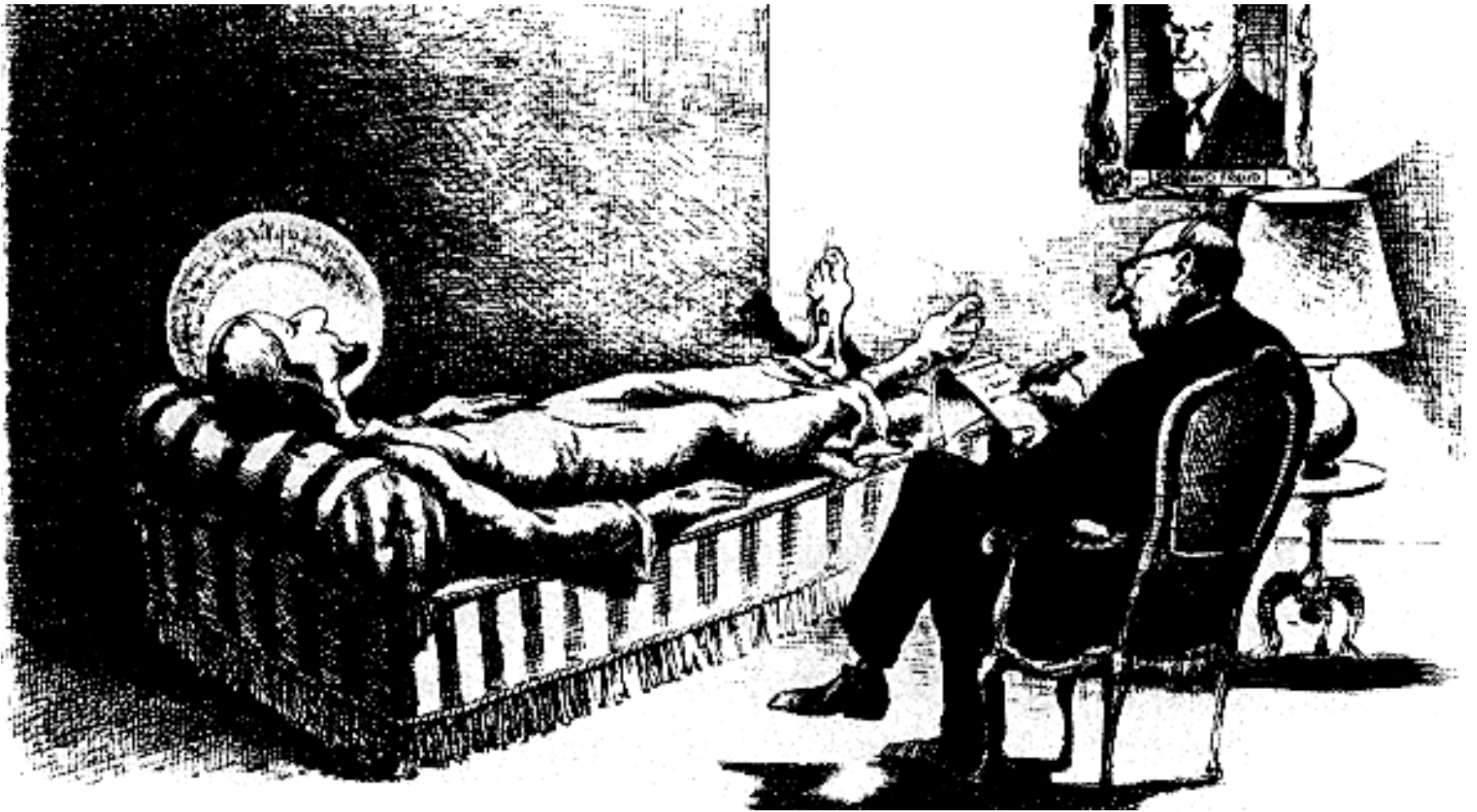
“Zu wenig geben ist Diebstahl,
zu viel geben ist Mord”

“Die Welt ist unsere Aufgabe” Auseinandersetzung mit F. Perls

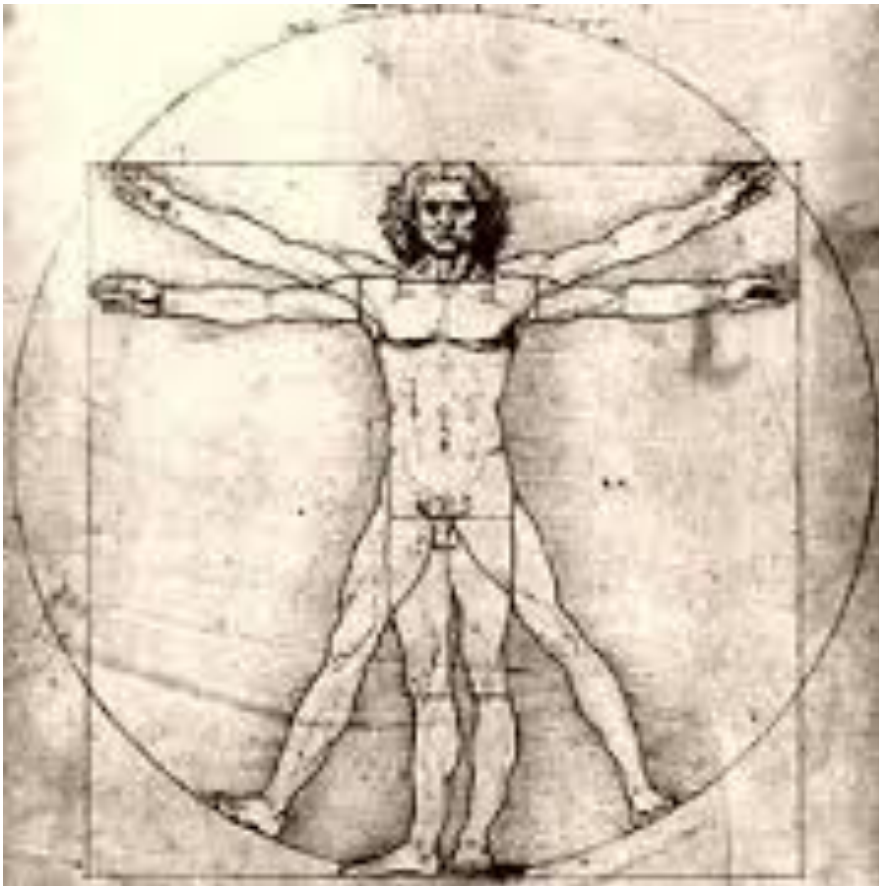
De divan was te klein

Hier kan ik God misschien vinden

Ik heb geprobeerd de Joods-Christelijke boodschap van verzoening en liefde als humanistisch ideaalbeeld voor onze eeuw uit te drukken

Liever wilde ik helemaal niets geloven en me
ellendig voelen,
dan mezelf gelovend te bedriegen

Ik zocht, vroeg, huilde en bad

Toen kwam de totale leegte

den van God zijn sterfelijk. Ze kunnen en moeten voorbijgaan

autonomie en aanpassing zijn dialektisch gekruist

Wees je eigen leider, je eigen chairperson

respect behoort al het leven

erantwoordelijk handelen in gebonden vrijheid

Storingen en diep geïnvolveerd zijn, nemen voorrang

Het

De gezamenlijke taak, de
arbeidsopgave, de leerstof

Respect komt toe aan al
wat leeft

(En zijn ontwikkeling, zijn groei)

Globe de concrete
omgeving van tijd,
en situatie (sociaal,
cultureel, politiek...
systeem)

...zijn in levendige
leerprocessen model door
participerende leiders, in
dynamische te houden.
Daarbij hebben geraakt zijn
en storingen voorrang

Ik

Ieder persoon is even belangrijk

Wij

De interactie in groepen

Vrije beslissingen gebeurt tussen interne en externe grenzen

Verruimen van de grenzen is mogelijk

Ik wil mensen, die al dit leed niet willen,
aanmoedigen om niet op te geven en zich
onmachtig te voelen,
maar hun prestatievermogen en hun
handelingsvermogen in te zetten,
om zich solidair te verklaren en vast te houden,
zolang wij zelf autonome kracht in ons
bespeuren.

Dat is het eigenlijke, het wezenlijke wat ik met
TGI wil. (Ruth C. Cohn)

Mensen met alle
soorten visies op de
wereld, alle
confessions, alle
religies, zijn welkom
(IK) en vinden een plek
(beginnend Wij)

„Deelnemen hoort bij ons als
deel uitmaken van deze wereld
(Globe)

En wat en hoe we deelnemen
hangt af van onze
vaardigheden en onze
persoonlijke geschiedenis, ons
verhaal“.

„Het gaat om deelnemen“
(R. Cohn 1989, 8)

Wat zijn de generatieve
Thema's op het moment en
op langere termijn?
(naar P. Freire und R. Cohn)

Enkele Thema's oppakken, formuleren,
inleiden: processen structureren

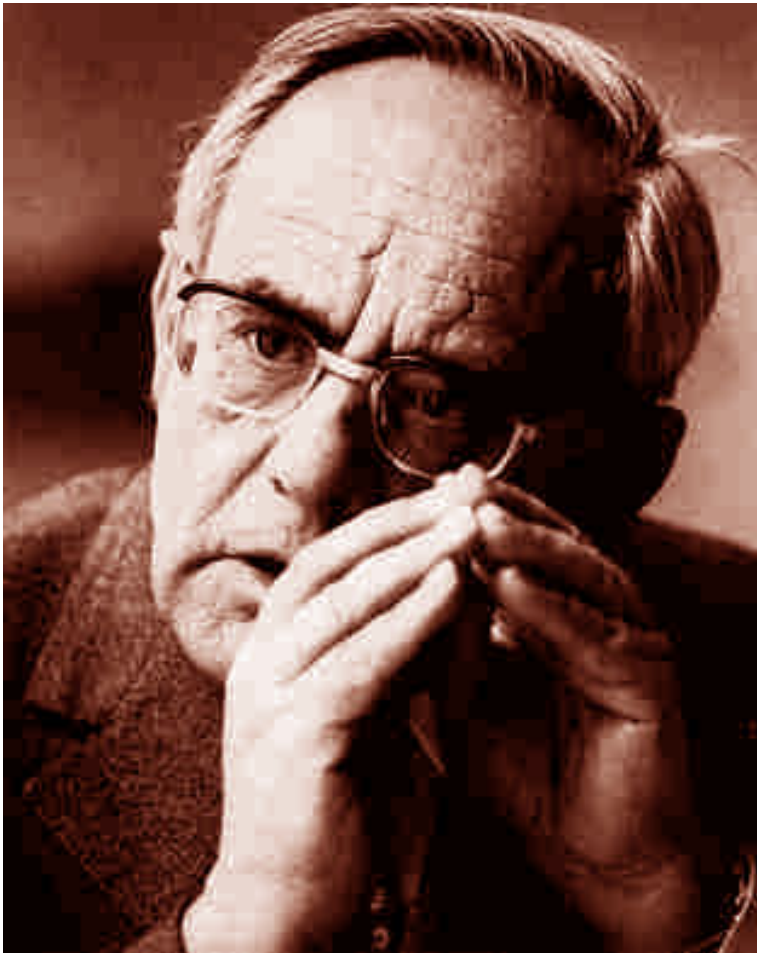

Levend leren en communiceren in de Herberg volgens R.C.Cohn

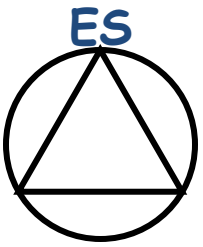
- wat kende ik al?
- wat is nieuw voor me?
- Welke vragen roept het bij mij op?

**3. VAN
THEMAGECENTREERDE
INTERACTIE VOLGENS RUTH
C. COHN NAAR EEN
COMMUNICATIEVE
THEOLOGIE**

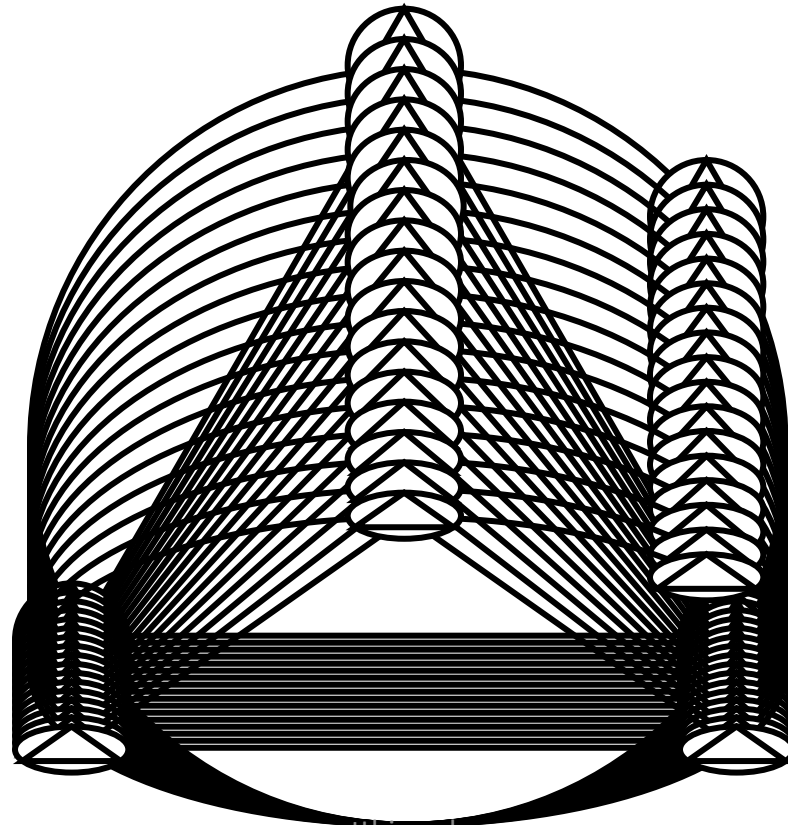
„Een theologie waar mee we kunnen leven“ (K.Rahner, Schriften Bd. XV,104)

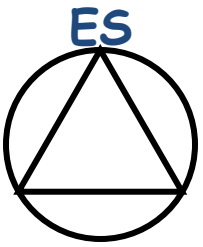

- Transcendentiaal gekeerde antropologische Theologie
- Tussen de geloofsleer en het subjectieve religieuze bewustzijn van mensen bestaat een innerlijk verband
- „God komt eerder dan de missionaris“ (L. Boff)

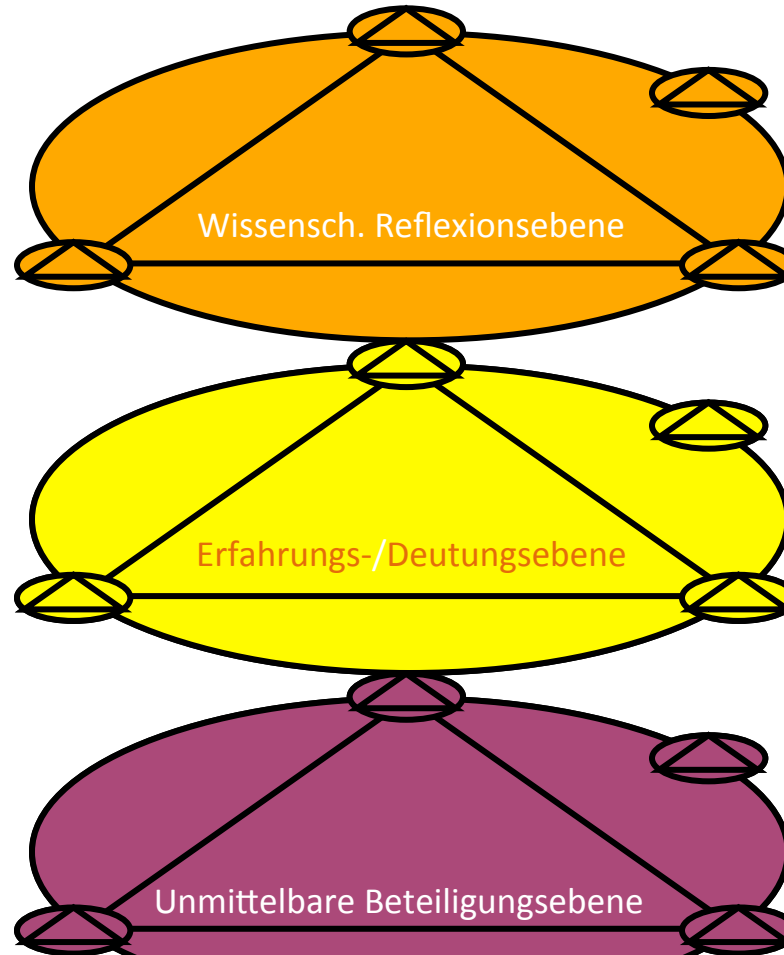
Hoe werkt communicatieve theologie?

Drie lagen van theologiseren

**3
E
B
E
N
E
N**

**4
D
I
M
E
N
S
I
O
N
E
N**

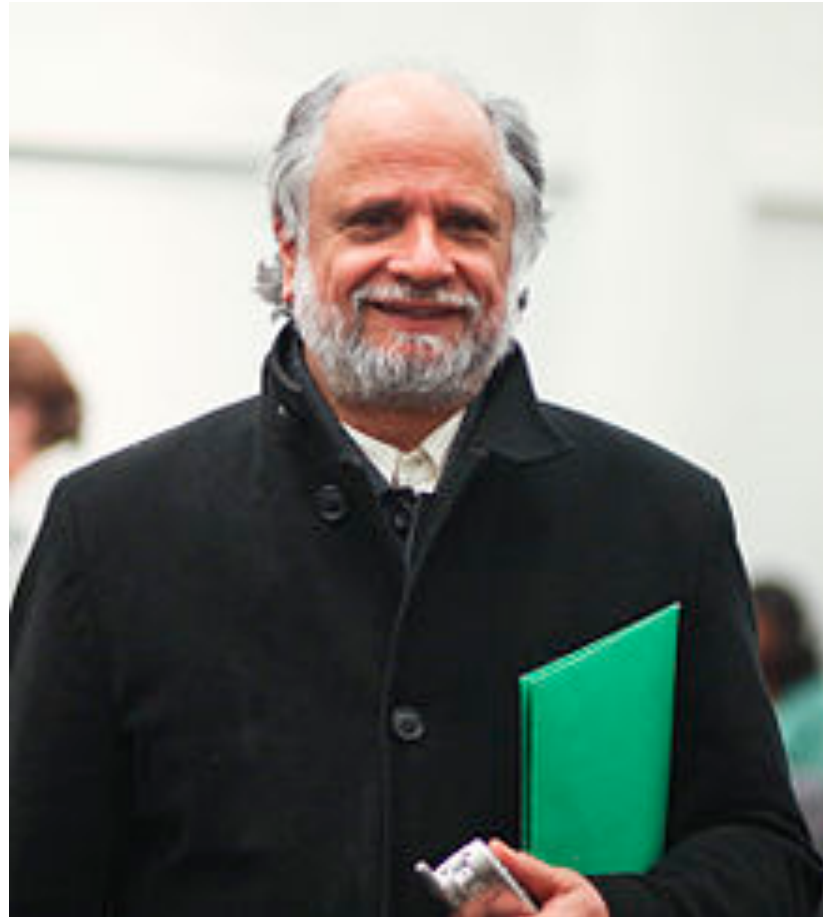

4. De Herberg als „derde ruimte“ binnengaan

„Third Space“ – ein Gedanke in postkolonialen Theorien

„Derde ruimte“ –
een begrip in
postkoloniale
theorieën

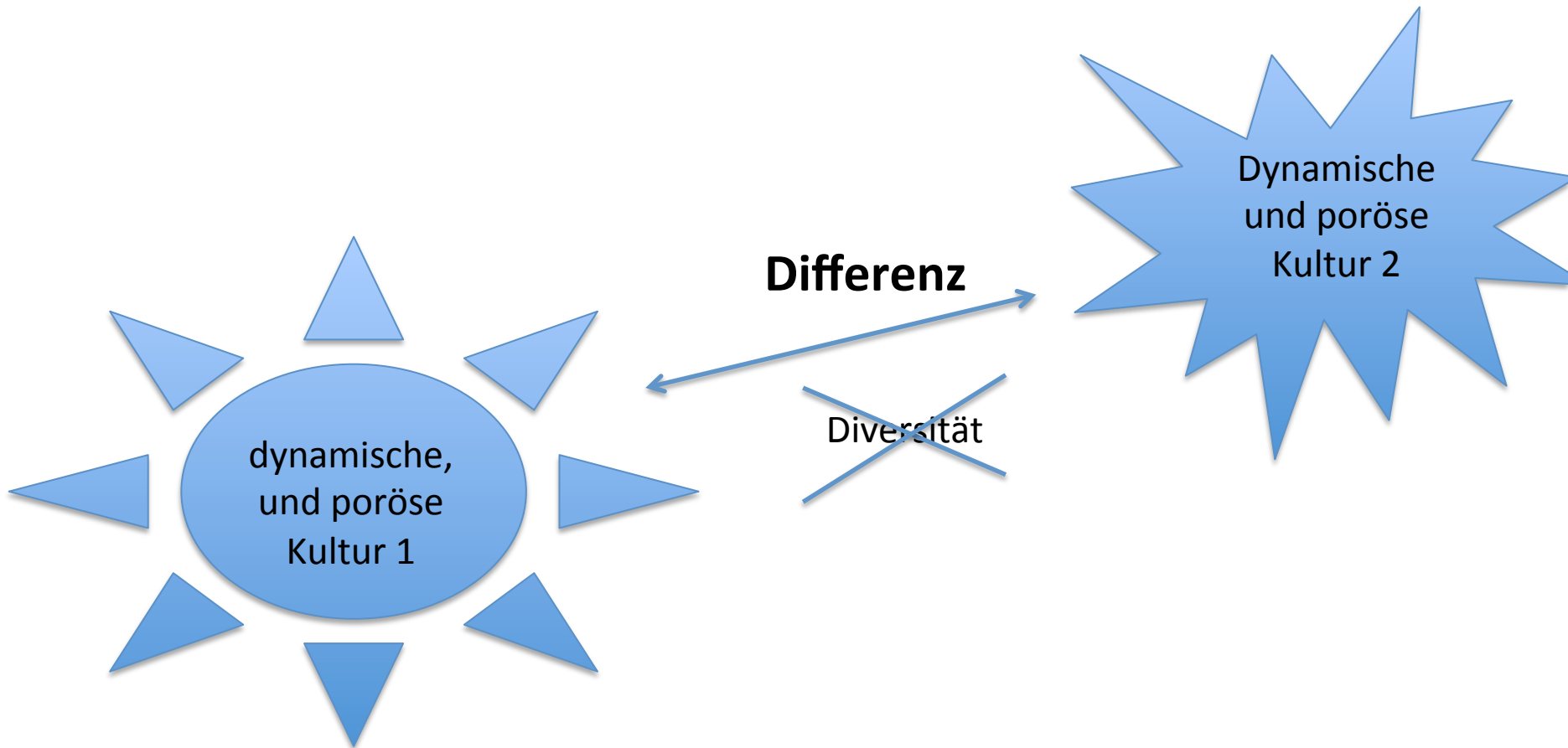

Homi K. Bhabha – ein „Vater“ des
Dritten Raumes – wer ist er?

Centrale denkwijzen en begrippen in het werk van Babha

Verschil tegenover diversiteit van de culturen

Dritter Raum

De derde ruimte

Dynamische
en poreuze
culturen in
hun verschil

„Hybridisering“

Niet als mengvorm van
twee orginelen, maar als
het toe-eigenen van
nieuwe betekenissen

„third space“ – Derde ruimte

Vrijplaats waar de vrijheid en gelijkheid van deelnemers geborgt is,
waar uitwisseling van nieuwe betekenissen plaatsvindt
door mensen van verschillende herkomsten en opvattingen

Processen in Herbergen, gezien als „derde ruimte“

„third space“ – Derde ruimte

Vrijplaats waar de vrijheid en gelijkheid van deelnemers voorop staat, waar **uitwisseling** van nieuwe **betekenissen** plaatsvindt door mensen van **verschillende herkomst en opvattingen**

Levensbeschouwelijk en religieus meervoudige TGI-groepen

In het uitwisselen van **generatieve thema's** waarbij een **balans** is tussen Ik – Wij – Het en de Globe vanuit een **humanistische grondhouding** met **aandachtige waarneming** van de specifieke **storingen** en **bezorgdheden** uitgaand van zichzelf leidende personen (*Chairperson*)

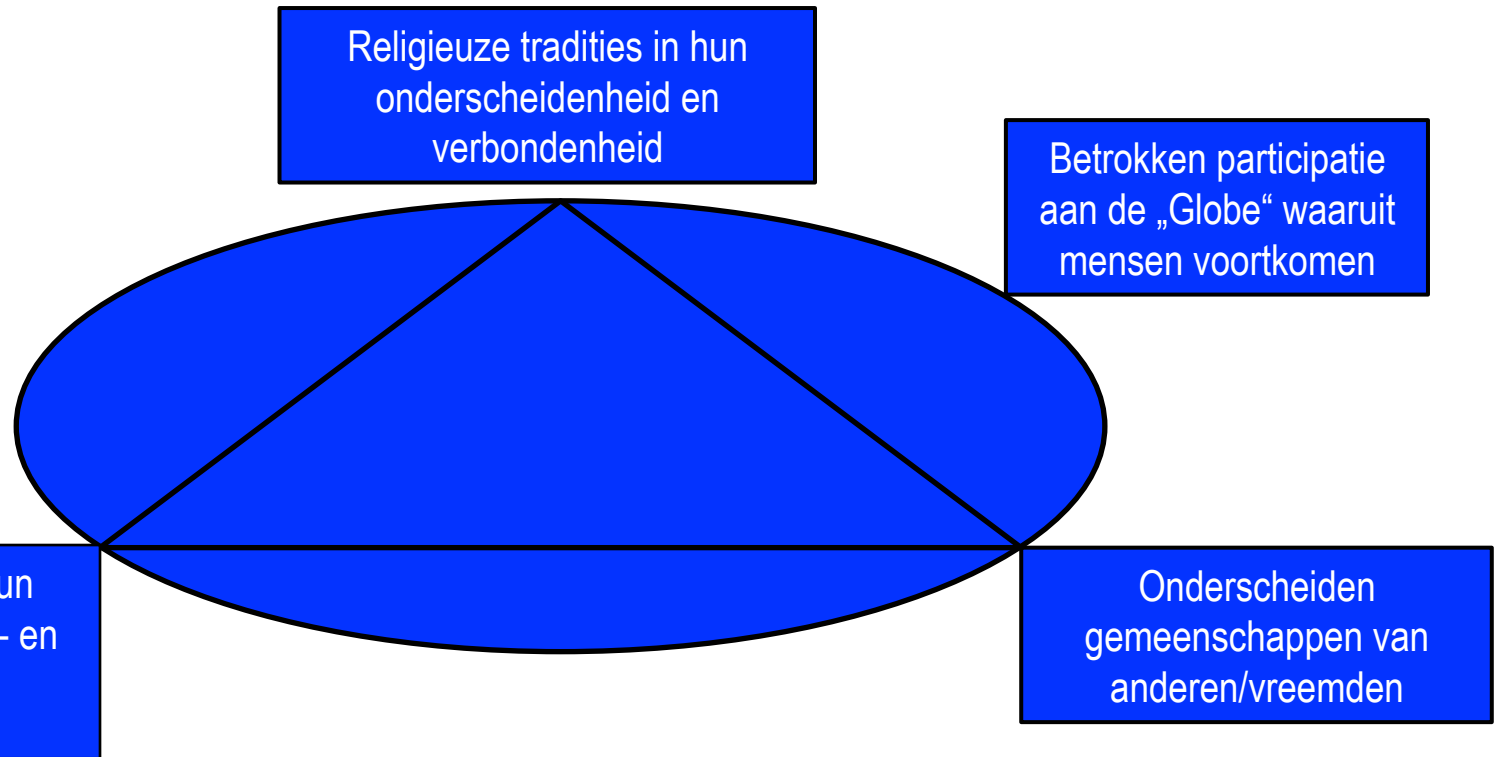
Michael Grimmit's Unterscheidung

57

- „Lernen *über* Religion/en“
- „Lernen *von* Religion/en“
- „Religion Lernen“, bzw. „Lernen *in/ durch* Religion“ (Roebben)

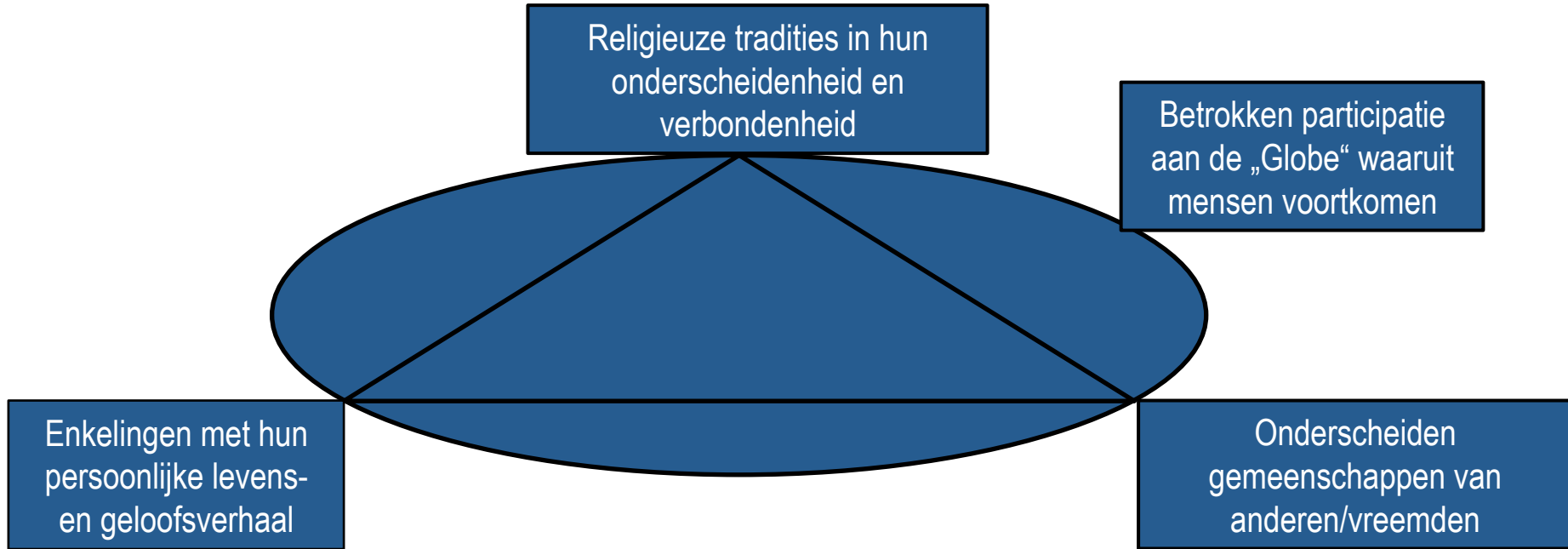
Lernen *über* religion

Leren over religie

Wat weet ik van het geloof/ de spiritualiteit van de ander?

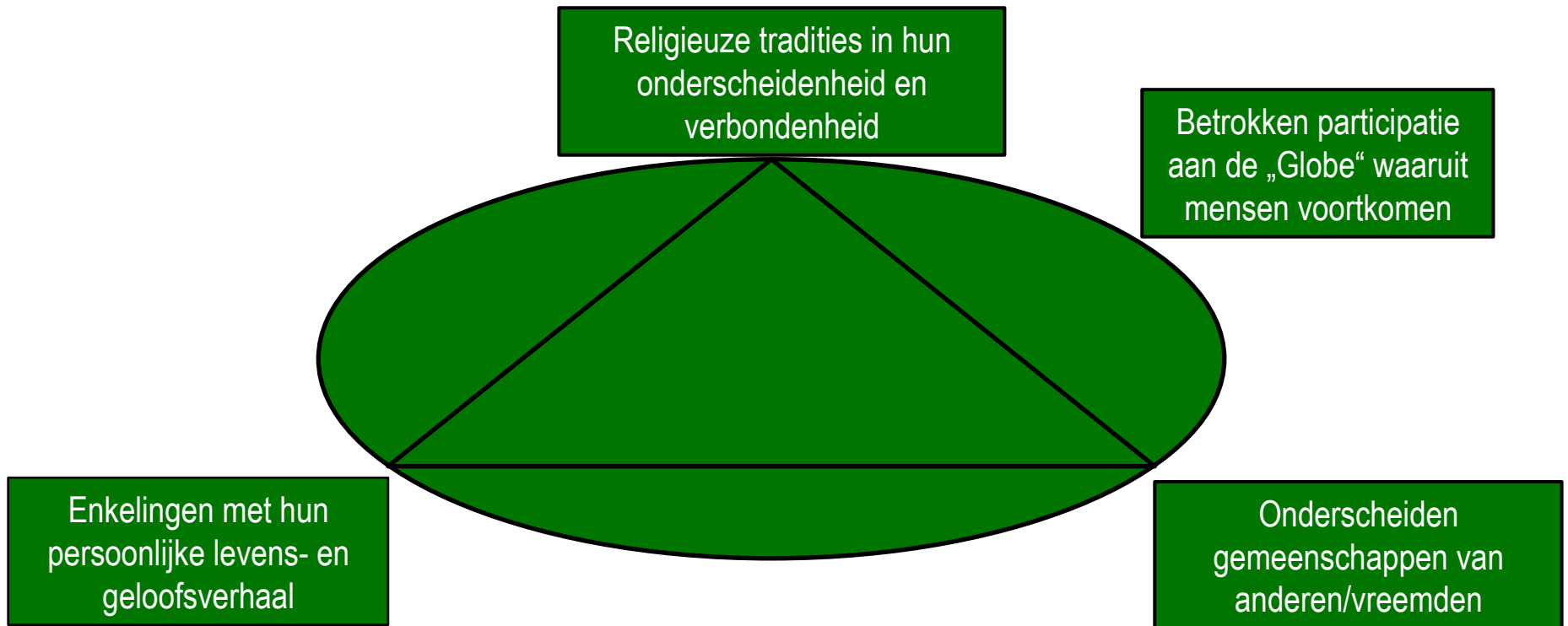
Lernen *von* religion

Leren *van* religie

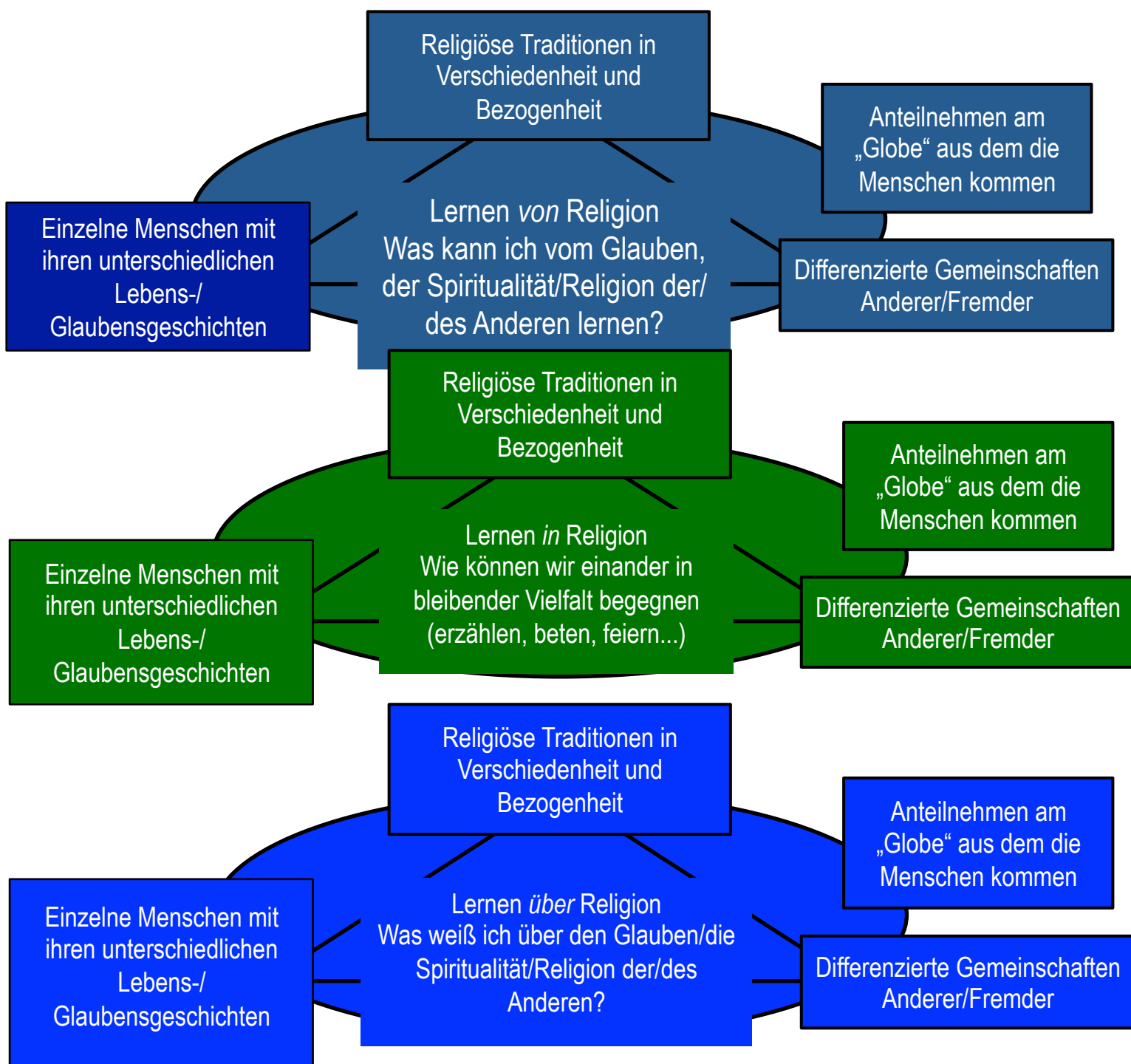
Wat kan ik van het geloof en de spiritualiteit van de ander leren?

Lernen *in* Religion

Leren *in* religie

Hoe kunnen we elkaar in de blijvende verschillen ontmoeten (verhalen, bidden, vieren...)

electieve authenticiteit communiceren *in* religie

62

e heilige grond van de (vreemde) ander niet
betreden

Afscheid van devotie als autoriteitsafhankelijke moraal

De ambivalentie van (religieuze) wij-gemeenschappen

**Kein Weltfrieden ohne Frieden
zwischen den Religionen (Küng)**

**Eine Gesellschaft von
„Stachelschweinen? (Schopenhauer)**

Doof de geest niet uit

Ik adem dus ik leef

Bevrijdende Geest

Mijn inzet voor de herbergen en in de herbergen

- Welke impulsen van deze ochtend laat ik liggen?

Welke indrukken van deze ochtend neem ik graag mee?